

SHAXSNING SHAKLLANISHIDA OILA, PEDOGOG VA PSIXOLOG HAMKORLIGINIG PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Otanazarova Muhayyo Uktamovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti, "Psixologiya" kafedrasida assistenti

<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.01.1.068>

Annotatsiya.: Oila jamiyatda, ta'limda farzandning shaxs sifatida shakllanishi, kamol topishining asosiy shartlaridan biri bu hamkorlikdir. Shaxsning yetuk shaxs sifatida kamol topishi bu murakkab jarayon hisoblanib, unda oila, jamiyat, pedogog, psixologning o'rni muhim ahamiyat kasb etadi. Oilada tinchlik bo'lishi, oila azolarining bolaga to'g'ri munosabat qilishida, pedagogning o'quvchilarga to'g'ri yondashuvda psixologning o'rni va ular bilan hamkorligi muhimdir.

Kalit so'zlar: Oila, shaxs, bola, pedagog, psixolog, jamiyat, noadekvat, psixik taraqqiyot, maktab, ta'lim -tarbiya, yosh individual hususiyatlar.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ОСОБЕННОСТЬ СОТРУДНИЧЕСТВА СЕМЬИ, ПЕДАГОГА И ПСИХОЛОГА В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ

Отаназарова Мухайё Уктамовна

Ташкентский университет прикладных наук, ассистент кафедры «Психология».

Аннотация: Сотрудничество является одним из главных условий становления и развития ребенка как личности в семье, обществе, образовании. Развитие человека как зрелой личности считается сложным процессом, в котором большое значение имеет роль семьи, общества, педагога, психолога. Роль психолога и сотрудничество с ним важна для мира в семье, для правильного отношения членов семьи к ребенку, для правильного подхода педагога к ученикам.

Ключевые слова: Семья, человек, ребенок, педагог, психолог, общество, неполноценность, психическое развитие, школа, образование, индивидуальные особенности молодого человека.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF COOPERATION OF FAMILY, TEACHER AND PSYCHOLOGIST IN PERSONALITY FORMATION

Otanazarova Muhayyo Uktamovna

Tashkent University of Applied Sciences, Assistant of the Department of «Psychology».

Abstract: One of the main conditions for a child's development as a mature person in the family, society, and education is unity. The development of a person as a mature person is considered a complex process, in which the role of the family, society, pedagogue, and psychologist is of great importance. The role of the psychologist and cooperation with them is important for peace, family members' correct attitude towards the child, the teacher's correct approach to the students.

Key words: family, person, child, teacher, psychologist, society, school, education, youth individual characteristics.

KIRISH. Mamlakatimizda bolalar va onalar haqida g'amxorlik qilish chinakam davlat siyosati darajasidagi faoliyatlarga aylanib bormoqda. Jamiki yaxshi narsalar- bolalarga shiori yanada baralla jaranglamoqda. Keyingi yillarda mazkur masala yuzasidan qabul qilingan qarorlar fikrimizning isbotidir. Ma'lumki, bola maktabga kelgunga qadar ham, maktabda o'qish davrida ham asosan oilada tarbiyalanadi. Oila davlatning asosiy kurtagi sifatida bolalarning dunyoqarashi, xulqi va didiga ta'sir ko'rsatishi tabiiy holdir. Oila a'zolarining ma'naviy birligi

yoshlarni har tomonlama kamol toptirishning dastlabki va asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Oilda bola mamnun holda uydan chiqib ta'lim maskaniga yo'l oladi. U yerda tengdoshlari bilan muloqot qiladi, shaxslararo munosabatlarni o'rganadi, pedagogdan kerakli ko'nikma va malakalarni o'zlashtiradi. Bolaning o'qituvchidan bilim o'rganishida va tengdoshlari bilan muamola munosabatga kirishishda turli qiyinchiliklarga duch kelishi tabiiy holatdir. Va bunda psixolog yordamga keladi. Pedagog ayni damda bolalarga qanday yondoshish bo'yicha psixologik bilimlarga ham ega bo'lmog'i lozim.

Bola ruhiyati haqida malumotlar bilan psixolog, pedagog ota-onani habardor qilib turadi va bu o'zaro hamkorlik bolaning sog'lom psixik taraqqiyoti, tarbiyasi va kelajakdagi muaffaqiyatlarining garovidir. Agar ota-onalar yoki pedagoglar o'zlarining noadekvat hatti-harakatlarida va muomala munosabatlarida bolaga hissiy zara yetkazib qo'yish ehtimoli bo'lsa, bu bolaning kelajagiga o'zining salbiy ta'sirini o'tkazadi. Bu psixologik jarohatlarni oldini olish uchun oila, pedagog va psixolog faoliyati o'ta ahamiyatli hisoblanadi. Tarbiyada meyordagi talabchanlik, ota-ona va katta yoshdagi kishilarning o'zaro ahilliklari, kichiklarga g'amxo'rlik, osuda turmush va halol mehnat faoliyati oilaviy, bolaning individual xususiyatlarini xisobga olish tarbiyaning asosini tashkil qiladi.

Bundan tashqari har bir oilada farzand tarbiyasida aniq bir maqad bo'lishi kerak. Eng muhimi, farzandlarimizni nafaqat bo'lajak ota-ona yoki aka-uka, opa-singil sifatida, balki jamiyatning haqiqiy fuqorosi, kelajagiga ishonuvchi, unga sadoqat bilan xizmat qiluvchi inson, vatanparvar pospon sifatida ham tarbiyalashga e'tibor berishimiz lozim. Oilada doimo tinchlik bo'lishi, bo'sh vaqtini faol va mazmunli tashkil etish, madaniyat, san'at maskanlariga oilaviy sayohatlar uyushtirish, bolani tinglash, bolaga yetarlicha e'tibor berish-oila barkamolligini ta'minlashga xizmat qiladi. Oilada bolaning to'g'ri tarbiyalashning asosiy shartlaridan biri tarbiyada hamjihatlikdir. Ta'lim tarbiya jarayoni murakkab jarayon bo'lib, bunday ulkan mas'uliyatli sharafli ishni oila, maktab, mahalla va keng jamoatchilik bilan hamkorlikda olib borish muhim o'rin egallaydi. Shuningdek, oila azolarining o'zaro munosabatlari va bola bilan munosabatlari samimiy bolishi muhim.

Adabiyotlar tahlili: Psixologik xizmat asoslari darsliklarida aynan ota-ona, pedagog o'qituvchilar va psixolog hamkorligiga asoslangan alohida boblar bor. Xususan, Z.T.Nishanova, SH.T.Alimbayevaning "Psixologik xizmat asoslari" darsligining 25-bobi ota-ona, o'qituvchi, psixolog hamkorligi ular bilan olib boriladigan psixokorreksion ishlar jarayoni keng ko'lamda keltirib o'tilgan.

Psixolog B.M. Umarov mualifligidagi "Psixologiya" kitobi aynan ta'lim-tarbiya jarayonlari oilada, o'quv jarayonida o'qituvchi va bolalar bilan munosabatlar, oilada ota-ona bilan munosabatlar yoritilgan.

SH.R.Baratov "Psixologik xizmat" darsligida psixolog aynan maktab psixologi uchun muhim mavzular keltirilgan, psixologa tavsiyalar, ularning ish faoliyatlariga doir to'liq tavsiyalar ishlab chiqilgan. Unda psixologlar bolalarni ruhiyati, qobiliyati, bilish jarayonlari kabi muhim psixologik jarayonlarni aniqlab ularni karreksiya qilib boradi va o'z navbatida o'qituvchi va ota-onalarga xam bu jarayonlarni yetkazib ma'lumot berib boradi. Aynan mana shu diagnostika va karreksiya jarayonlarida bolalarga qanday munosabatda bo'lish kerak, ular bilan qayday muloqot tashkil qilish kerakligi to'g'risida psixologlar ota-onalar va o'qituvchilarni boxabar qilib boradi.

I.V.Dubronina "Rukovodstvo Prakticheskogo psixologo" kitobida aynan maktab davrida kata sinf o'quvchilari, o'smirlardagi rivojlanishning o'ziga xos xususiyatlari keltirilgan. O'smirlik davridagi bolalardagi, ularning ruhiyatidagi muammolar, o'zaro muloqot va munosabatlardagi ular duch keladigan qiyinchiliklar ochiq yoritilgan bo'lib, psixologlarga asosiy ishchi dastur vazifasini o'taydigan muhim adabiyotlardan biri hisoblanadi.

Psixologning ota-onalar bilan ishlash maqsadi va vazifalari dolzarb muammolar bilan

bog'liq. Ota-onalar bilan muloqot qilishda psixolog tamoyillarga amal qiladi: ota-onalar va ularning farzandlariga yaxshi niyat va hurmat, mantiq, qulaylik, maxfiylik. Ishning uchta asosiy yo'nalishini ajratish mumkin:

1. Oila diagnostikasi.
2. Oilaviy maslahat.
3. Ota-onalarni bolalar psixologiyasiga oid bilimlar bilan qurollantirish.

Ota-onalar bilan hamkorlikni intuitsiya asosida qurish mumkin emas. Zamonaviy oilaning xususiyatlarini, uning maktabga munosabatini, o'zgarishlarini bilish kerak. Shuning uchun psixolog oilani turli xil usullardan foydalangan holda o'rganadi usullari: kuzatish, suhbat, anketa, test. Bundan tashqari, maxsus uyushtirilgan diagnostika jarayonida tabiiylikni hisobga olishi kerak, Olingan natijalar maslahat jarayonida asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa. Bolalarni barkamol inson qilib tarbiyalash maktabni oila bilan mustahkam bog'lamay turib, tarbiya sohasidagi butun ishlarni muvaffaqiyatli amalga oshirib bo'lmaydi. Shu maqsadda ota-onalar o'rtasida ta'lim tarbiyaga oid tashviqot ishlarini kengaytirish ularni maktabning faol yordamchilarga, o'quvchilarning sinfda maktabdan tashqaridagi ishlarida har tomonlama foydali tashkilotchilarga aylantirish zarur. Pedagog ta'lim-tarbiya jarayonini bolalarni individual hususiytlaridan hisobga olgan holda tashkil qilishi maqsadga muvofiq sanaladi. Uni o'ziga xos qobiliyatlarini psixolog bilan hamkorlikda aniqliydi va psixolog yordamida rivojlantirish ishlarini olib boradi. Muammoli vaziyatlarda esa pedagog psixolog bilan maslahatlashib bolada muammoli vaziyatlardan chiqish ko'nikma va malakalarini shakillantirishga qaratilgan psixokorreksiyon dastur ishlab chiqiladi va bolalar bilan ish olib boradi.

Psixokorreksion jarayonga ota-ona va pedagogni ham jalb qilish, rivojlantiruvchi ishlarining samaradorligini orttiradi. Chunki, psixokorreksion chora-tadbirlarning tasiri, aynan oila, pedogog va psixolog xamkorligiga bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, psixokorreksiya ota-onalarning ishtirok etishi, kata psixoterapevtik ahamiyatga eha bo'lib, boladagi istalmagan xulq-atvorni ong osti darajasida o'zgartirish imkoniyati oshadi.

Jamiyatning jadal rivojlanishi, faoliyat turlarining tobora murakkablashib borishi shaxs ongiga ko'rsatyotgan ko'rinmas ta'sirining kuchayishiga olib kelmoqda. Mana shu sharoitda kishining mavjud bilimi, kasb-hunari, malakalari kamlik qilib qolmoqda. Eng avallo insonlarda oila tarkib topgan did, farosat, aql, odob, emotsional madaniyatga muhtojlik sezilmoqda. Estetik, axloq va boshqa tarbiya sifatlari kundalik hayot ehtiyojga aylanib bormoqda. Tabiiyki, bunday sifatlarga oilaviy tarbiya orqali asos solinadi, kamol toptiriladi. Va bunda ijtimoiy tarbiyaning o'rnini inkor etib bo'lmaydi. Ana shu nuqtai nazardan ularning birligiga, o'zaro hamkorliklariga asoslansak, barkamol, yetuk shaxs tarbiyalashda muvaffaqiyatlarga erishish mumkin.

Tavsiya. Oila, maktab va psixologning hamkorlik ishlarini yanada jadallashtirish va samaradorligini oshirish uchun ish rejasini ishlab chiqish muhim hisoblanadi.

Psixologning oila va pedagog bilan hamkorlik rejasini tuzish:

- Psixolog ota-onalar bilan seminar treninglar tashkil qilishi, psixologik bilimlarni ota-onalarga berib borishi lozim.
- Psixolog pedagoglar bilan seminar treninglar tashkil qilishi, pedagoglarga psixologik bilimlarni berib borishi lozim.
- Psixolog o'quvchilar bilan seminar treninglar tashkil qilishi, o'quvchilarga psixologik bilimlarni berib borishi lozim.

Shuningdek psixolog seminarlar tashkil qilish, konsultatsiyalar o'tkazish ushbu ishlarni amalga oshirishi o'zaro hamkorlikni yaxshi ta'minlaydi. Yetuk shaxsni shakillanishida psixologning ushbu hamkorlik faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Hamkorlik nafaqat oila, pedagog, psixolog orasida balki matab jamoasi va mahalla orasida bo'lsa bu yetuk shaxs rivojida muhim ahamiyat kasb etadi va quydagi tamoyillarga amal qilganda samaradorlik

yanada yuqoriroq bo'ladi:

- Ta'lim tarbiya jarayonida hamkorlik harakatlarning ish birligi tarbiyalanuvchilarga hurmat va talabning uyg'unligi
- hamkorlik jarayoni sebektlarning teng huquqliligi va yuksak mas'uliyati
- ota-ona farzandining maktabgacha bo'lgan davrdagi jismoniy, aqliy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlash.

Psixolog va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro ta'sirning maqsadi, bolalarni tarbiyalash va rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratishdir.

Maqsad aniqroq vazifalarda keltirilgan:

- bolani maktabga, maktab o'quvchilarining yangi ijtimoiy roliga moslashtirish bo'yicha ota-onalar va psixologning harakatlarini muvofiqlashtirish;
- bolalarda ijobiy ta'lim motivatsiyasini shakllantirishda hamkorlik qilish;
- fan va san'at sohasida qadriyat yo'nalishlarini birgalikda shakllantirish
- kasbiy qiziqishlar va iqtidorni aniqlash va bolaning qobiliyatlarini rivojlantirish;
- bolalarda antisosial xatti-harakatlarning birgalikda oldini olish

Bularning barchasi bolaning yetuk inson bo'lib voyaga yetishida muhim ahamiyatlardan biri hisoblanadi. Maktab psixologi – yosh avlodni katta hayotga to'g'ri yo'naltirishda ota-ona va o'qituvchi bilan barobar ahamiyatga ega shaxs. Murakkab davr-o'smirlikka qadam qo'yayotgan bola, shaxs sifatida shakllanayotgan o'smirning o'z olamidagi muammolariga yechim topishi uchun yordam berishda maktab psixologining roli katta. Maktab psixologi o'quvchilarga ustoz emas, do'st bo'lishi kerak. O'quvchilar o'z sirlarini psixologga qo'rqmay ayta olishlari, unga ishonishlari lozim.

ADABIYOTLAR

1. Z.T.Nishanova, SH.T.Alimbayeva. "Psixologik xizmat asosalari" 2007.
2. SH.R.Baratov "Psixologik xizmat" 2018.
3. Практическая психология образования; Учебное пособие 4-е изд. / Под редакцией И. В. Дубровиной — СПб.: Питер, 2004.
4. Abdivalievna, A. N. (2022). Special Psycho-Correction of Learning Processes in School Readiness in Children with Deficiency and Hyperactivity. Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT, 2(2), 140-144.
5. Аскарова, Н. А. Кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг билиш жараёнларини кор-рекциялашга доир. 2015. Педагогика журнали, 4.
8. Аскарова, Н. А. (2022). Влияние родительского отношения на психологическое здоровье детей.
9. Askarova Nargiza Abdivalievna, & Boymurodova Xolisa Rahmonqul qizi. (2023). Factors of Psychosomatic Diseases in School Children. European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices, 1(1), 65–67.